HAKEMLİ MAKALE

VERGİ KAYIPLARININ ÖNLENMESİNDE DEFTERDARLIKLARIN ROLÜ: UYGULAYICI PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME[1]

THE ROLE OF PROVINCIAL TREASURY OFFICES IN PREVENTING TAX LOSSES: AN EVALUATION FROM THE PRACTITIONER'S PERSPECTIVE

Nurettin ÖZDEMİR*

Büşra KAYAHAN**

ÖZ

Vergiler, kamu gelirlerinin en önemli ve sürdürülebilir kaynağını oluşturmakta olup devletin ekonomik, sosyal ve kamusal hizmetlerini yerine getirebilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Buna karşın vergi kayıp ve kaçakları, özellikle kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini tehdit eden başlıca sorunlardan biridir. Bu çalışmanın amacı, vergi kayıplarının önlenmesi ya da azaltılmasına yönelik defterdarlıkların rolünü tespit etmek ve bu süreçte defterdarlıklar tarafından izlenen politikaları ve çözüm önerilerini değerlendirmektir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada, yüz yüze görüşmeler

ABSTRACT

Taxes constitute the most important and sustainable source of public revenue and are of critical importance for the state's ability to provide economic, social, and public services. However, tax losses and evasion are among the primary issues threatening the sustainability of public finances, particularly in developing countries where the informal economy is widespread. The aim of this study is to identify the role of tax offices in preventing or reducing tax losses and to evaluate the policies and proposed solutions implemented by tax offices in this process. Conducted using qualitative research methods, the study involved face-to-

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, nurettin.ozdemir@bozok.edu.tr, ORC-ID: 0000- 0001-6101-3030.

** Öğrenci, Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, busrakayahan98@gmail.com, ORC-ID: 0009-0000-2237-786X.

Özdemir, N., Kayahan, B. (Ağustos 2026). Vergi Kayıplarının Önlenmesinde Defterdarlıkların Rolü: Uygulayıcı Perspektifinden Bir Değerlendirme, *Vergi Raporu, 323,* (66-91).

[1] Bu çalışma, Dr.Öğr.Üyesi Nurettin ÖZDEMİR danışmanlığında, Büşra KAYAHAN yürütücülüğünde hazırlanan ve TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında kabul edilen 1919B012461754 numaralı ve "Vergi Kayıplarının Önlenmesinde Defterdarlıkların Rolü: Yozgat İl Örneği" isimli proje kapsamında yapılmıştır.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

M.G.T.: ***20.05.2026*** */ M.K.T.:* ***27.07.2026***

yapılmış olup katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Verilerin analizi MAXQDA programı ile yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre; vergi kayıplarının temelinde kayıt dışı ekonomi, vergiye gönüllü uyumun zayıflığı, idari ve denetim kapasitesinin yetersizliği ve mevzuatın karmaşık yapısı gibi nedenler yatmaktadır. Vergi kayıplarının önlenmesi için personel sayısının ve niteliğinin artırılması, yasal enstrümanların caydırıcı bir şekilde kullanılması, saha denetimlerinin sürekli ve yoğun bir şekilde yapılması, kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Geliri, Vergi, Vergi Kaybı, Defterdarlıklar

JEL Sınıflandırma Kodları: H20, H26

face interviews, and a semi-structured interview form was administered to participants. Data analysis was performed using the MAXQDA program. According to the findings of the study, the root causes of tax losses include the informal economy, weak voluntary tax compliance, insufficient administrative and audit capacity, and the complex structure of legislation. To prevent tax losses, it is necessary to increase the number and quality of personnel, use legal instruments in a deterrent manner, conduct field audits continuously and intensively, and strengthen inter-agency cooperation.

Keywords: Public Revenue, Tax, Tax Loss, Provincial Treasuries

JEL Classification Codes: H20, H26

GİRİŞ

Vergiler, kamu gelirlerinin en önemli ve sürdürülebilir kaynağını oluşturarak devletin ekonomik, sosyal ve kamusal hizmetlerini yerine getirmesinde temel rol oynamaktadır. Hem kamu hizmetlerinin finansmanını sağlaması hem de ekonomik ve ticari hayatı yönlendirmesi nedeniyle vergiler toplumun geniş kesimlerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle vergi gelirlerinin kayba uğramadan toplanması, devletin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde vergisel faktörler, işgücü piyasasının yapısı, nüfus artışı ve kentsel göç gibi unsurlar vergi kayıp ve kaçaklarını tetikleyebilmektedir (Bilginer ve Yardımcıoğlu, 2022: 135). Vergi gelirlerinde meydana gelen kayıplar ise yalnızca bütçe dengesini bozmakla kalmayıp kamu hizmetlerinin finansmanını, gelir dağılımını ve vergi adaletini de olumsuz yönde etkilemektedir (Alp, 2024: 2632). Bu yönüyle vergi kayıpları, salt mali bir mesele olmanın ötesinde ekonomik ve toplumsal boyutları bulunan yapısal bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Çelik, 2024: 214).

Vergi kayıpları genel olarak kayıt dışı ekonomi, vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma, idari yetersizlikler ve mükelleflerin vergiye gönüllü uyum düzeyinin düşüklüğü gibi çok boyutlu faktörlerden kaynaklanmaktadır (Altuntaş, 2024). Özellikle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu ekonomilerde, potansiyel vergi gelirleri ile fiilen tahsil edilen vergi gelirleri arasında ciddi farklar ortaya çıkmakta ve bu durum kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (Schneider ve Enste, 2000). Literatürde, kayıt dışı ekonomi ile vergi kayıpları arasında güçlü bir ilişki bulunduğu ve kayıt dışılığın vergi gelirlerini azaltarak kamu refahını olumsuz etkilediği sıklıkla vurgulanmaktadır (Tanzi, 2013; Sandalcı ve Sandalcı, 2017; Bilginer ve Yardımcıoğlu, 2022; Altuntaş, 2024).

Vergi kayıplarının önlenmesi, yalnızca denetim ve cezai yaptırımlarla sınırlı olmayan bütüncül bir politika yaklaşımını gerektirmektedir. Etkin bir vergi sistemi; güçlü bir denetim mekanizması, yeterli ve nitelikli insan kaynağı, dijital altyapı, kurumsal koordinasyon ve yüksek düzeyde vergi bilinci gibi unsurların birlikte işleme-

siyle mümkün olmaktadır. Özellikle son yıllarda dijitalleşmenin vergi idareleri açısından sunduğu imkânlar, risk odaklı denetimlerin yaygınlaşmasına ve vergi kayıp ve kaçaklarının daha etkin biçimde tespit edilmesine olanak sağlamaktadır (OECD, 2017).

Bununla birlikte, vergi kayıplarının azaltılmasında mükellef davranışlarının ve toplumsal vergi ahlakının da belirleyici bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Verginin bir zorunluluk olmasının yanı sıra toplumsal bir sorumluluk olarak algılanması, gönüllü uyumu artırarak uzun vadede denetim maliyetlerini azaltmaktadır (Alm ve Torgler, 2006). Bu nedenle vergi bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin vergi kayıplarının önlenmesinde tamamlayıcı bir politika aracı olarak önem kazandığı söylenebilmektedir.

Vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesine yönelik olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı (2023–2025) hazırlanmış ve bu kapsamda ölçüm ve analiz, gönüllü uyumun artırılması, kurumlar arası iş birliği, hukuki-idari önlemler ve denetim kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik 44 eylem belirlenmiştir (Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı, 2022). Bu eylemlerin hayata geçirilmesinde ise defterdarlıkların rolü kritik öneme sahiptir.

Bu çalışma, vergi kayıplarının önlenmesi ya da azaltılmasında defterdarlıkların rolünü ve bu süreçte izledikleri politika ve çözüm önerilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Yozgat Defterdarlığı özelinde vergi kayıplarının önlenmesine yönelik uygulamaların nitel araştırma yöntemiyle incelenmesi ve merkezi düzeyde geliştirilen politikaların taşra teşkilatına olan yansımalarını ortaya koyması bakımından literatüre özgün katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışmada, yerel uygulayıcıların deneyimlerinden hareketle geliştirilen politika önerileriyle vergi idaresinin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine ve vergi kayıplarının azaltılmasına yönelik gelecekte yapılacak akademik çalışmalara ve uygulayıcılara yol gösterici nitelikte bulgular sunulmaktadır.

1- TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan vergi kaybı, vergi kaçakçılığı, vergi kaçırma, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığını etkileyen faktörler, vergi uyumu, vergi ahlakı, vergi afları ve vergi yapılandırmaları gibi temel kavramlara bu bölümde yer verilmiştir.

Vergi kaybı, potansiyel olarak tahsil edilmesi gereken vergi gelirleri ile fiilen tahsil edilen vergi gelirleri arasındaki farkı ifade etmekte olup, kamu maliyesinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Özellikle kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu ülkelerde vergi tabanının daralması, kamu gelirlerinin azalmasına ve maliye politikalarının etkinliğinin zayıflamasına yol açmaktadır (Schneider ve Enste, 2000; Tanzi, 2013).

Vergi kayıplarının başlıca nedenlerinden biri olan vergi kaçakçılığı, mükellefler tarafından ödenmesi gereken verginin yasa dışı ve kasıtlı olarak ödenmemesi veya eksik ödenmesidir (Green, 2009: 222). Vergi kaçakçılığı, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma şeklinde ortaya çıkarken her iki durumda da devlet vergi kaybına uğramaktadır. Vergi kaçırma, vergi kanunlarında yer alan hükümlere aykırı hareket etmek suretiyle verginin ödenmemesi ya da eksik ödenmesi iken vergiden kaçınma ise vergi kanunlarında yer alan hükümlere aykırı hareket etmeksizin vergiyi doğuran olaya hiç sebebiyet verilmemesi ya da vergi kanunlarında yer alan hükümlerden yararlanılarak verginin ödenmemesi olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2023: 199).

Vergi kaçakçılığını etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte vergi oranlarının yüksekliği, denetim sıklığının ve etkinliğinin yetersizliği, cezaların caydırıcı olmaması, mevzuatın karmaşık olması ve sık değişmesi, vergi aflarının varlığı ve

vergi idaresine duyulan güven eksikliği mükelleflerin kayıt dışı faaliyetlere yönelmesinde belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır (Karabulut ve Yıldız, 2023: 20). Bu bağlamda, denetim mekanizmalarının etkinliği kadar idari kapasitenin güçlendirilmesi ve kurumsal koordinasyonun artırılması da vergi kayıplarının önlenmesinde kritik öneme sahiptir (Alp, 2024: 2637).

Vergi kaçakçılığının önlenmesinde mükelleflerin vergi uyumuna sahip olması büyük önem taşımaktadır. Vergi uyumu, bireylerin ve vergilendirilebilir kuruluşların herhangi bir zorlama olmaksızın vergi mevzuatının ruhuna ve idarenin düzenlemelerine uygun davranmaları şeklinde tanımlanmaktadır (James ve Alley, 2002: 32). Jackson ve Milliron'a (1986) göre ise vergi uyumu, yalnızca yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesi değil, aynı zamanda devletin denetim ve cezalandırma gibi ek maliyetlere katlanmasını azaltan, dürüst beyan ve tam yükümlülük esasına dayalı bir mükellef davranışıdır. Bu yönüyle vergi uyumu, kamu gelirlerinin sürdürülebilirliğini destekleyen temel unsurlardan biridir. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarına göre mükelleflerin vergi uyumları farklılık gösterebilmektedir. Ancak temelde vergiye gönüllü uyumu etkileyen faktörlerin başında; ahlaki nedenlerden kaynaklanan faktörler, psikolojik faktörler, sosyal ve demografik faktörler, ekonomik faktörler ve vergi yönetimi ile ilgili faktörler gelmektedir (Çetin, 2010: 56).

Vergi sistemleri ve politikalarından bağımsız vergi kayıpları üzerinde etkili olan unsurlardan biri de vergi ahlakıdır. Vergi ahlakı, bireylerin yasal zorunluluklardan bağımsız olarak vergi ödeme konusundaki içsel motivasyonlarını ifade etmektedir. Vergi ahlakının yüksek olduğu toplumlarda gönüllü uyumun arttığı, denetim ve yaptırım maliyetlerinin ise azaldığı tespit edilmiştir (Torgler, 2007). Vergi ahlakını besleyen temel unsurlar arasında toplumsal güvenin güçlendirilmesi, kamu harcamalarının şeffaflığı ve adil bir vergi sistemi algısı yer almaktadır (Tosuner ve Demir, 2009).

Vergi afları ve vergi yapılandırmaları, vergi kayıplarıyla ilişkili önemli politika araçlarıdır. Vergi affı, devletin vergi alacağından veya zamanında yerine getirilmeyen vergisel yükümlülüklere ilişkin yaptırımlardan vazgeçmesi olarak tanımlanırken (Edizdoğan ve Gümüş, 2013: 99-100); vergi yapılandırması, borcun belirli vade ve şartlarla yeniden düzenlenmesi sürecini ifade etmektedir (Şenyüz, 2021: 1602). Hem vergi afları hem de vergi yapılandırmaları kısa vadede kamu gelirlerini artırsa da sık tekrarlanması mükelleflerin vergi ahlakını ve adalet algısını zedeleyerek uzun vadede gönüllü uyumu azaltabilmektedir (Bilginer ve Yardımcıoğlu, 2022: 138; Karabulut ve Yıldız, 2023: 20). Bu nedenle literatürde, vergi aflarının istisnai ve sınırlı biçimde uygulanması gerektiği yönünde genel bir görüş birliği bulunmaktadır (Kurt, 2023; Çetin, 2007; Çiftçi ve Akçay, 2021; Engin, 2025).

2- LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalara ilişkin yapılan literatür araştırmasında, vergi kayıplarının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve hem yapısal hem de yönetsel faktörlerle ilişkili olduğu görülmüştür. Literatürde öncelikle kayıt dışı ekonominin vergi kayıpları üzerindeki belirleyici rolüne vurgu yapılmaktadır. Schneider ve Enste (2000), özellikle gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin vergi tabanını daralttığını ve potansiyel vergi gelirleri ile fiilen tahsil edilen vergi gelirleri arasında ciddi farklılıklar yarattığını ortaya koymuştur. Çalışmada; yüksek vergi oranları, karmaşık mevzuat yapısı, yetersiz denetim mekanizmaları ve devlete duyulan güven eksikliğinin kayıt dışı faaliyetleri teşvik ettiği belirtilmiştir. Bu durumun vergi adaletini ve gönüllü uyumu zayıflatarak kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Benzer şekilde Karabulut ve Yıldız (2023) tarafın-

dan Türkiye özelinde yapılan alan araştırmasında, yüksek vergi yükünün kayıt dışılığı artırdığı, cezaların yeterince caydırıcı olmadığı ve sık sık çıkarılan vergi aflarının vergi kaçakçılığını teşvik edebildiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, vergi politikalarının tasarımında oran, ceza ve af uygulamalarının dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Vergi kayıp ve kaçağının önlenmesinde vergi denetiminin merkezi rolü birçok çalışmada vurgulanmaktadır. Koç (2011), vergi denetiminin etkinliğinin sağlanabilmesi için vergi idaresinin stratejik plan ve politikalar geliştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Sağlam (2015) ise Vergi Usul Kanunu çerçevesinde vergi incelemesinin önemini ele almış ve denetimlerin planlı, programlı ve stratejik bir yaklaşımla yürütülmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca denetim politikalarının ekonomik ve sosyal dengeler gözetilerek merkezi ve yerel düzeyde bütüncül biçimde uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Alp (2024) de benzer şekilde, vergi denetiminde etkinliğin artırılabilmesi için insan kaynağının niteliğinin ve niceliğinin geliştirilmesi, denetim elemanlarının uzmanlaşması ve özlük haklarının iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında, düşük vergi oranları ve caydırıcı cezaların da vergi uyumunu destekleyici unsurlar olduğu vurgulanmıştır.

Uluslararası literatürde ise denetim ve uyum faaliyetlerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Olaluwoye (2022), ABD verileri üzerinden yaptığı regresyon analizinde vergi denetimi ve uyum faaliyetlerinin vergi kayıplarını azaltmada anlamlı etkisinin bulunduğunu tespit etmiştir. Bu sonuç, denetim kapasitesinin artırılmasının ve düzenleyici önlemlerin güçlendirilmesinin vergi kayıplarını azaltabileceğini göstermektedir.

Vergi kayıpları yalnızca ulusal düzeyde değil küresel düzeyde de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Biberoğlu ve Buhur (2025), vergi cennetlerinin kurumlar ve gelir vergisi üzerindeki etkilerini inceleyerek çok uluslu şirketlerin vergi cennetlerine yönelmesi sonucunda ülkelerin önemli ölçüde vergi gelir kaybına uğradığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, küresel ölçekte adil ve koordineli bir vergi sistemine duyulan ihtiyacı güçlendirmektedir.

Son olarak, vergi uyumunun sağlanmasında muhasebe mesleğinin rolü de literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bilginer ve Yardımcıoğlu (2022), beyan esasına dayalı vergileme sisteminde muhasebe meslek mensuplarının mükellef ile vergi idaresi arasında köprü işlevi gördüğünü, doğru ve gerçeğe uygun beyanın sağlanmasında kritik rol üstlendiğini belirtmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde literatürde; kayıt dışı ekonomi, vergi denetiminin etkinliği, muhasebe meslek mensuplarının rolü, vergi denetimi ve uyum politikaları, uluslararası vergi kayıpları ve vergi cennetleri gibi konularda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bahsedilen çalışmalar, vergi kayıplarının nedenleri ve çözüm yollarına ilişkin makro düzeydeki politikalar, mevzuat ve denetim mekanizmaları üzerinden önemli bulgular ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ise, vergi kayıplarının nedenleri ve önlenmesine yönelik çözüm önerileri doğrudan uygulayıcı kurum olan defterdarlık perspektifinden ele alınmış olup bu yönüyle literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

3- ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1- Araştırmanın Yöntemi, Görüşme Formu ve Örneklem

Bu çalışmada, vergi kayıplarının önlenmesi veya azaltılmasında defterdarlıkların rolünü ve izledikleri politika ile çözüm önerilerini değerlendirmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak fenomenolojik desen tercih edilmiş olup veriler, katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır.

DeMarrais (2004)'e göre görüşme, görüşmeci ve katılımcının birlikte yer aldığı, araştırma yapılan alana yönelik hazırlanan sorulara odaklanarak birlikte konuşma süreci olarak tanımlanmaktadır (Merriam, 2018: 85).

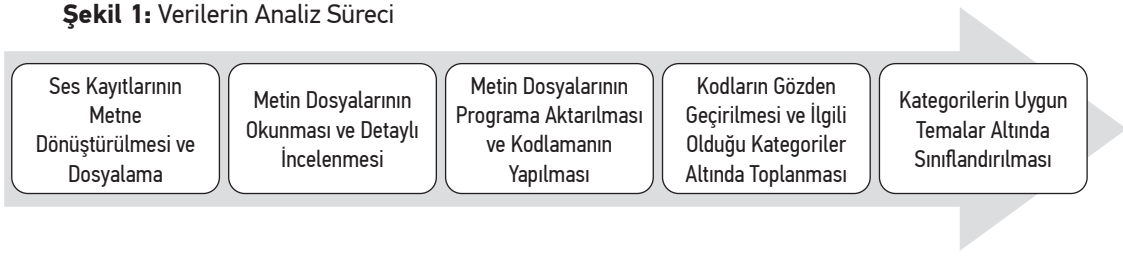
Araştırma kapsamında öncelikle literatür taraması yapılarak taslak görüşme soruları hazırlanmış, ardından Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü öğretim üyeleri ile Yozgat Defterdarlığında görev yapan uzman ve yöneticilerin görüşleri doğrultusunda form revize edilmiştir. Görüşme formunda demografik soruların yanı sıra vergi kaybı, alınan önlemler ve çözüm önerilerine ilişkin 10 tane soruya ve alt sorulara yer verilmiştir.

Örneklem, ölçüt tabanlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup Yozgat Defterdarlığında müdür, müdür yardımcısı, şube müdürü, gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısı olarak görev yapan 10 personel araştırmaya dahil edilmiştir. Literatürde fenomenoloji deseninde yürütülen nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünün genellikle 5–25 katılımcı arasında değiştiği belirtilmektedir (Baltacı, 2018: 263).

3.2- Araştırmanın Bulguları

Yozgat Defterdarlığında görev yapan katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro 24 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan verilerin metne dönüştürülmesi sağlanarak her bir katılımcıya ait bir word dosyası oluşturulmuştur. Verilere aşina olunması amacıyla dosyalarla ilgili çok sayıda okuma ve detaylı inceleme yapılmıştır. Daha sonra dosyalar MAXQDA Analytics Pro 24 programına aktarılarak kodlamalar yapılmıştır. Kodlar gözden geçirilerek kategoriler, kategoriler de temalar altında toplanmıştır. Verilerin analiz süreci Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Verilerin Analiz Süreci

Kodların, kategorilerin ve temaların oluşturulması yoluyla yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular, demografik bilgilere ilişkin bilgilerin değerlendirilmesi ve defterdarlıkların vergi kayıplarının önlenmesindeki etkisinin değerlendirilmesi başlıklarında yapılmıştır.

3.2.1- Demografik Özelliklere İlişkin Bilgilerin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılarla ilgili oluşturulan katılımcı kodu, cinsiyeti, meslek ünvanı ve öğrenim durumu bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Mesleki Ünvan	Öğrenim Durumu
K-1	Erkek	Gelir Uzmanı	Yüksek Lisans
K-2	Erkek	Müdür	Yüksek Lisans
K-3	Erkek	Müdür	Yüksek Lisans
K-4	Kadın	Gelir Uzmanı	Lisans
K-5	Kadın	Gelir Uzman Yardımcısı	Yüksek Lisans
K-6	Erkek	Müdür	Lisans
K-7	Erkek	Müdür	Yüksek Lisans
K-8	Erkek	Gelir Uzmanı	Lisans
K-9	Erkek	Gelir Uzman Yardımcısı	Lisans
K-10	Erkek	Şube Müdürü	Yüksek Lisans

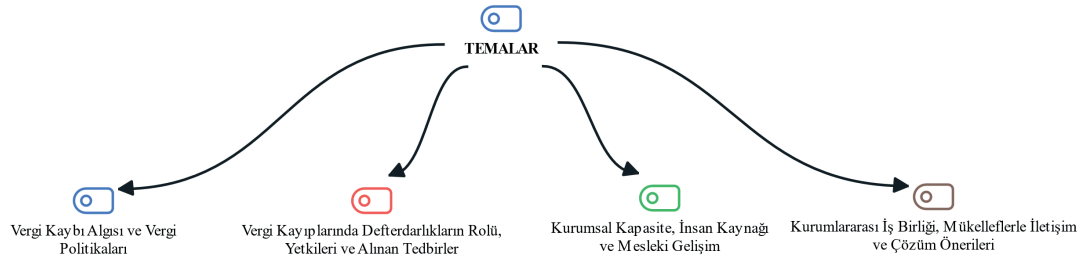
Tablo 1'de yer alan bilgilere göre 10 kişinin araştırmaya dahil olduğu ve K-1, K-2..... K-10 şeklinde kodlandığı görülmektedir. Katılımcıların 2 tanesinin kadın 8 tanesinin erkek olduğu, 4 kişinin müdür, 3 kişinin gelir uzmanı, 2 kişinin gelir uzman yardımcısı ve 1 kişinin de şube müdürü olarak görev yaptığı ve 6 kişinin yüksek lisans ve 4 kişinin de lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 1'de yer alan bilgiler değerlendirildiğinde; katılımcıların büyük çoğunluğunun (8 kişi) cinsiyetinin erkek olduğu, çoğunun meslek ünvanının müdür (4 kişi) ve yarısından fazlasının yüksek lisans düzeyinde mezuniyet durumuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2- Vergi Kayıplarının Önlemesinde Defterdarlıkların Rolünün Değerlendirilmesi

Vergi kayıplarının önlenmesi veya azaltılmasında defterdarlıkların rolünü ve izledikleri politika ile çözüm önerilerini belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışmada, Yozgat Defterdarlığında görev yapan katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve analiz sonucunda 74 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar, aralarındaki ilişkiler dikkate alınarak 14 kategori altında toplanmış, kategoriler ise 4 ana tema çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Analiz sürecinde ortaya çıkan temalara ilişkin bilgiler Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2: Veri Analizinde Oluşturulan Temalar

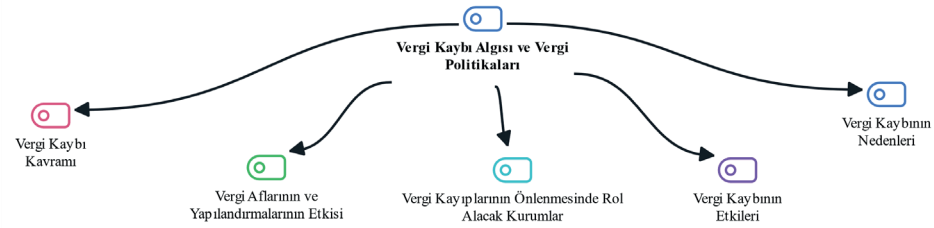

Şekil 2'de görüldüğü üzere araştırma kapsamında 4 farklı tema oluşturulmuştur. Birinci temada katılımcıların vergi kaybına ilişkin algıları ve vergi kayıplarının önlenmesine yönelik uygulanan politikalar, ikinci temada vergi kayıplarında defterdarlıkların rolü, yetkileri ve alınan tedbirler, üçüncü temada kurumsal kapasite, insan kaynağı ve personellerin mesleki gelişimi, dördünce ve son temada ise defterdarlıkların yerel düzeydeki kurumlarla iş birliği, mükelleflerle olan iletişim ve vergi kayıplarının önlenmesine yönelik çözüm önerileri ele alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi temalar çerçevesinde yapılmıştır.

3.2.2.1- Vergi Kaybı Algısının ve Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi

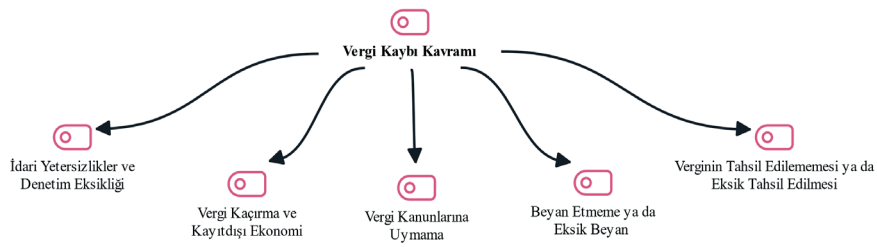
Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiziyle oluşturulan temalardan birincisi olan "Vergi Kaybı Algısı ve Vergi Politikaları" adlı temaya ilişkin kategoriler Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3: Vergi Kaybı Algısı ve Vergi Politikaları

Şekil 3'te yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıların vergi kaybına ilişkin algılarının ve yürürlükte yer alan vergi politikalarının değerlendirilmesine ilişkin düşüncelerini; vergi kaybı kavramı, vergi aflarının ve yapılandırmalarının etkisi, vergi kayıplarının önlenmesinde rol alacak kurumlar, vergi kaybının etkileri ve vergi kayıplarının nedenleri olmak üzere beş kategori altında ifade ettikleri görülmektedir. Kategorilerden birincisi olan vergi kaybı kavramı kategorisinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4: Vergi Kaybı Kavramı

Katılımcılara yöneltilen "*Vergi kaybı kavramı sizin için ne ifade ediyor?*" sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde konu ile ilgili düşüncelerini; idari yetersizlikler ve denetim eksikliği, vergi kaçırma ve kayıt dışı ekonomi, vergi kanunlarına uymama, beyan etmeme ya da eksik beyan, verginin tahsil edilememesi ya da eksik tahsil edilmesi gibi hususlar çerçevesinde ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılara göre vergi kaybı, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini yerine getirmemesi, eksik veya hiç beyan yapılması, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma davranışları,

kayıt dışı ekonomik faaliyetler, idarenin denetim ve tahsilat yetersizlikleri ya da tahakkuk eden vergilerin zamanında veya hiç tahsil edilememesi gibi nedenlerle hazineye hiç intikal etmemesi, eksik intikal etmesi veya gecikmeli olarak intikal etmesi durumunu ifade etmektedir. Bu yönüyle vergi kaybı yalnızca tahsil edilemeyen vergi gelirlerini değil, aynı zamanda potansiyel vergi hasılatı ile fiilen elde edilen vergi gelirleri arasındaki farkı ortaya koyan, çok boyutlu ve yapısal bir mali sorun olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar vergi kaybı ile ilgili düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi kaybı, en genel tabirle vergi kanunlarına uyulmaması, kayıp ve kaçağın önlenememesi sonucu, potansiyel olarak toplanması gereken verginin toplanamamasıdır. Kavram, temel olarak vergi kaçırma, vergiden kaçınma ve kayıt dışı ekonomi gibi farklı boyutları içerir" (K-3)

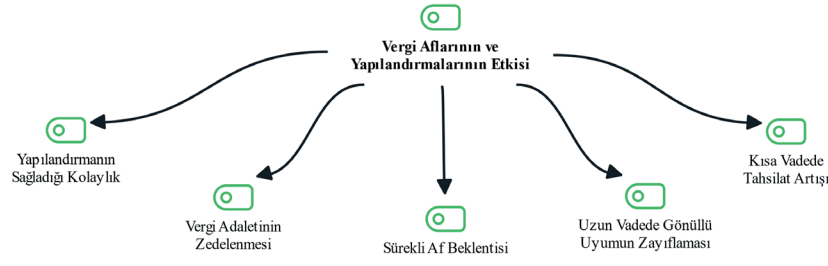
"Vergi kaybı hazineye intikal edecek olan verginin tahsil edilememesidir. Vergi kaybı gerek mükelleflerin noksan beyan gerekse idarenin yeterli inceleme, denetim yapamaması sonucu ortaya çıkan kayıp olarak ifade edilebilir" (K-7)

"Vergi kaybı beyan edilmesi gereken gelirin eksik beyan edilmesi veya hiç beyan edilmemesi nedeniyle verginin eksik tahakkuk etmesi ya da hiç tahakkuk etmemesidir. Ayrıca tahakkuk eden verginin çeşitli sebeplerle ödenmemesi yani tahsil edilememesi de vergi kaybıdır" (K-8)

"Vergi kaybı kavramının hazineye intikal etmeyen vergi geliri olması yanında aynı zamanda ilgili gelirin hazineye geç intikal etmesini de içerdiğini düşünüyorum" (K-9)

Vergi kaybı algısı ve vergi politikaları temasının ikinci kategorisi olan vergi aflarının ve yapılandırmalarının etkisi adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 5'te sunulmuştur.

Şekil 5: Vergi Aflarının ve Yapılandırmalarının Etkisi

Vergi aflarının ve yapılandırmalarının vergi kayıpları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla katılımcılara "Vergi mükelleflerine sağlanan vergi aflarının ve vergi yapılandırmalarının vergi kaybı üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Bu etkiyi nasıl açıklarsınız?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi afları ve yapılandırmalarının vergi kayıpları üzerindeki etkisini çift yönlü değerlendirmiştir. Bu uygulamaların kısa vadede tahsilatı artırarak ödeme güçlüğü yaşayan mükellefleri sisteme yeniden kazandırdığı belirtilmiştir. Ancak afların sık ve öngörülebilir şekilde uygulanmasının mükelleflerde af beklentisi oluşturduğu, bunun da vergi ahlakını ve gönüllü uyumu zayıflatarak adalet algısını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Bu nedenle afların istisnai uygulanması, yapılandırmaların ise vergi bilincini zedelemeyecek biçimde tasarlanması ve düzenli mükelleflerin teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Katılımcılar, vergi afları ve yapılandırmalarına ilişkin görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi afları ve yapılandırmalar kısa vadede tahsilat artışı sağlasa da uzun vadede vergi ahla-

kı ve gönüllü uyum üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Sürekli af beklentisi, mükelleflerin düzenli ödeme motivasyonunu zayıflatmakta ve dolaylı olarak vergi kayıplarını artırabilmektedir. Bu nedenle af uygulamalarının istisnai ve sınırlı olması gerektiğini düşünüyorum" (K-1)

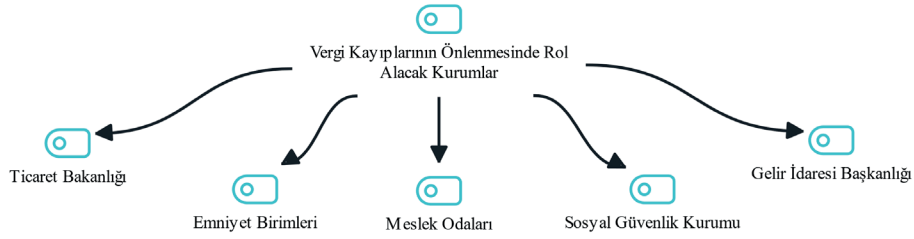
"Vergi affı ve yapılandırma düzenlemelerinin vergi kaybını azaltıcı etkisi olmakla birlikte, bu uygulamaların sık tekrarlanması toplumda vergiye dair ciddiyet ve hassasiyetin zedelenmesine yol açmaktadır. Son 15 yılda yaklaşık beş defa af kanunu çıkarılmıştır. Bu, ortalama her üç yılda bir af düzenlemesi anlamına gelir ki bu sıklık, toplumsal alışkanlık haline gelerek vergi bilincini olumsuz etkileyebilir" (K-2)

"Vergi afları ve yapılandırmalarının vergi kaybı üzerinde kısa vadede olumlu, uzun vadede ise olumsuz bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Kısa vadede olumlu etkisi, devlete geçmiş dönem alacaklarının tahsil edilmesini sağlaması ve mükelleflerin vergi sistemine yeniden uyum sağlamalarına bir şans tanımasıdır. Ancak uzun vadede yarattığı olumsuz etki, dürüst ve düzenli ödeme yapan mükelleflerde adalet duygusunu zedelemesi ve bir sonraki afları bekleme davranışını tetiklemesidir. Mükellefler, borçlarını ödemek yerine af çıkmasını bekleyerek bilerek kayıp yaratma eğilimine girebilirler. Bu döngü, vergi sistemine olan güveni aşındırarak vergi kaybının yapısal bir sorun haline gelmesine neden olur" (K-5)

"Vergi affının düzenli mükellef diye adlandırdığımız vergisel yükümlülüğünü zamanında yerine getiren mükellefler için psikolojik bir baskı oluşturduğu aşikardır. Bu durumun iyileştirilmesi için vergiye uyumlu mükelleflere de Vergi Usul Kanununun 121/A maddesi eklenmiş ve ödenecek gelir ve kurumlar vergilerinde %5 indirim hakkı tanınmıştır" (K-10)

Vergi kaybı algısı ve vergi politikaları temasının üçüncü kategorisi olan vergi kayıplarının önlenmesinde rol alacak kurumlar adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6: Vergi Kayıplarının Önlenmesinde Rol Alacak Kurumlar

Vergi kayıplarının önlenmesinde rol alacak kurumları tespit etmek amacıyla katılımcılara "Vergi kayıplarının alınan önlemler ile azaltılabileceğini düşünüyor musunuz? sorusunun devamında "Bu önlemlerin hangi kurum ya da kurumlar tarafından alınması gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi kayıplarının önlenmesinin tek bir kurumun sorumluluğunda olmadığını ifade ederken çok paydaşlı ve koordinasyona dayalı bir yapı ile gerçekleştirilebileceğini belirtmişlerdir. Başta Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) ve defterdarlıklar olmak üzere yerel yönetimler, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), emniyet birimleri, Ticaret Bakanlığı, meslek odaları ve bağımsız denetim kuruluşlarının bu süreçte aktif rol alması gerektiği ifade edilmiştir. Katılımcılar tarafından, ilgili kurumlar arasında gerek veri paylaşımının sağlanması gerekse ortak denetim mekanizmalarının işletilmesiyle birlikte vergi kayıplarının büyük oranda önlene-

bileceği ifade edilmiştir. Katılımcılar vergi kayıplarının önlenmesinde rol alacak kurumlara ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

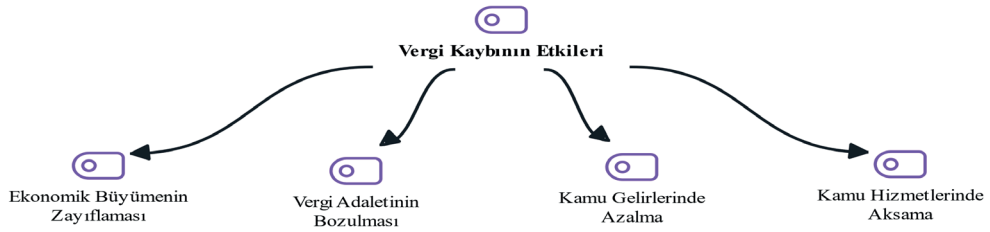
"Bu önlemlerin başta Hazine ve Maliye Bakanlığı, GİB ve defterdarlıklar olmak üzere; yerel yönetimler, kolluk kuvvetleri ve meslek odaları ile koordinasyon içinde alınması gerekmektedir" (K-1)

"Bu, tek bir kurumun değil, kurumların iş birliği içinde çalışması ile gerçekleşir. Öncelikle GİB'in elektronik denetim kapasitesinin artırılması ve risk analizi sistemlerinin derinleştirilmesi esastır. Daha geniş çapta emniyet birimleri, Ticaret Bakanlığı ve hatta bağımsız denetim kuruluşlarının da veri paylaşımı ile bu sürece dahil olması gerekir" (K-4)

"Vergi kaybının önüne geçilmesi için Hazine ve Maliye Bakanlığının, SGK ve yerel yönetimleri ile koordineli çalışması vergi kaybının minimum düzeye indirilmesi için önemlidir. Burada asıl önemli olan toplum olarak vergi bilincimizin oluşması ve devlete karşı vergisel yükümlülüklerimizi tam anlamıyla hem mükelleflerin hem de vatandaşların yerine getirmesi ile asıl sonuca ulaşmamız mümkündür" (K-6)

Vergi kaybı algısı ve vergi politikaları temasının dördüncü kategorisi olan vergi kaybının etkileri adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 7'de sunulmuştur.

Şekil 7: Vergi Kaybının Etkileri

Vergi kayıplarının ortaya çıkardığı etkileri tespit etmek amacıyla katılımcılara "Vergi kay*ıplarının* ortaya çıkardığı etkiler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi kaybının ortaya çıkardığı mali sorunların yanı sıra sosyal ve yapısal açıdan da önemli sorunlara yol açtığını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadelerine göre vergi kayıpları, devletin temel gelir kaynağını zayıflatarak kamu hizmetlerinin aksamasına, vergi adaletinin bozulmasına, ekonomik büyümenin zayıflamasına ve dürüst mükellefler üzerindeki vergi yükünün artmasına yol açmaktadır. Katılımcılar vergi kayıplarının ortaya çıkardığı etkilere ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"...devletin en büyük gelir kaynağının sekteye uğraması anlamına gelir. Vergi kaybının yüksek olduğu toplumlarda refah düzeyi de aynı oranda geriler. Özetle, vergi kaybı doğrudan refah kaybına yol açar" (K-2)

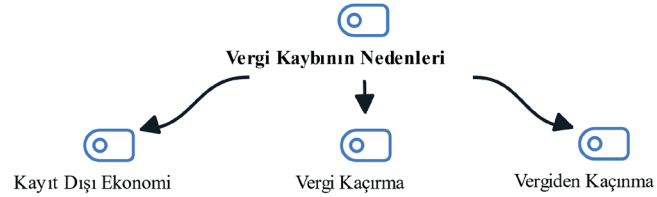
"Vergi kaybının yüksek olması, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kamu maliyesi hedeflerine ulaşmamızı doğrudan engeller" (K-3)

"Vergi kaybı, tahsil edilemeyen vergi neticesinde ülkenin gelir kaybına neden olmakta ve bu da yapılması gereken kamu hizmetlerinin yerine getirilememesi demektir" (K-5)

"Vergi kaybının olması durumunda toplanması gereken toplam vergi ile toplanan vergi arasında fark oluşmaktadır. Vergi kaybının sonucu olarak devlet görevlerinin yerine getirilmesi için toplanan vergilerin, eksik toplanması nedeniyle ya devlet hizmetleri aksayacaktır ya da devlet görevlerinin aksamaması için dürüst mükelleflere daha fazla vergi yüklenecektir" (K-6)

Vergi kaybı algısı ve vergi politikaları temasının beşinci kategorisi olan vergi kaybının nedenleri adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 8'de sunulmuştur.

Şekil 8: Vergi Kaybının Nedenleri

Katılımcı ifadelerine göre vergi kayıplarının en önemli nedeni kayıt dışı ekonomidir. Kayıt dışı ekonominin temelinde ise vergi kaçırma ve vergiden kaçınma gibi nedenler yatmaktadır. Bu kavramların yanı sıra vergiye gönüllü uyumun zayıflığı, idari ve denetim kapasitesindeki yetersizlikler ile mevzuatın karmaşık yapısı da vergi kaybını derinleştiren ve süreklilik kazandıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Katılımcılar vergi kayıplarının nedenlerine ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

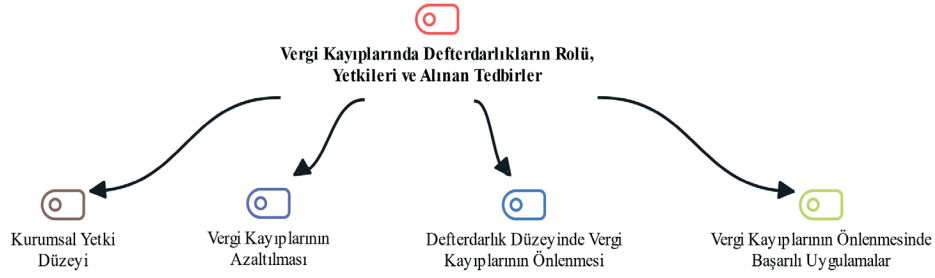
"Vergi kayıpları kayıt dışı ekonomi, vergi kaçakçılığı, vergiye gönüllü uyumun zayıflığı, idari yetersizlikler ve mevzuatın karmaşıklığı gibi çok boyutlu faktörlerden kaynaklanabilmektedir" (K-1)

"Vergi kaybının en önemli sebebi kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Kayıt dışı ekonominin en önemli sebepleri vergi kaçırma ve vergiden kaçınmadır. Vergi kaçırma mükellefin kanunlara karşı gelerek vergisel yükümlülükleri yerine getirmemesi iken vergiden kaçınma ise vergi kanunlarına aykırı işlem tesis etmeden vergilendirilmemeyi tercih etmesidir. Her iki durumda da vergi kaybı söz konusudur" (K-10)

3.2.2.2- Vergi Kayıplarında Defterdarlıkların Rolünün, Yetki Düzeylerinin ve Alınan Tedbirlerin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiziyle oluşturulan temalardan ikincisi olan "Vergi Kayıplarında Defterdarlıkların Rolü, Yetkileri ve Alınan Tedbirler" adlı temaya ilişkin kategoriler Şekil 9'da sunulmuştur.

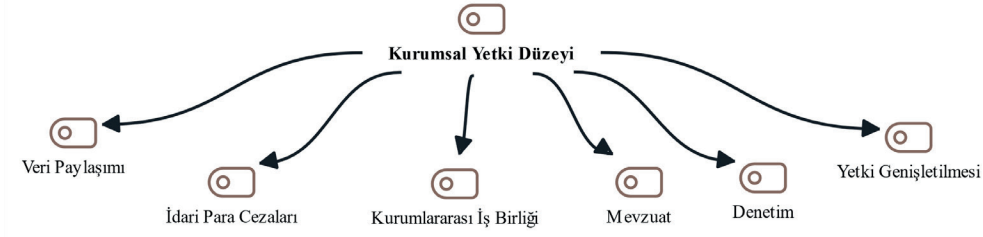
Şekil 9: Vergi Kayıplarında Defterdarlıkların Rolü, Yetkileri ve Alınan Tedbirler

Şekil 9'da yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıların vergi kayıplarında defterdarlıkların rolünü, yetki düzeylerini ve alınan tedbirlerin değerlendirilmesine ilişkin düşüncelerini; kurumsal yetki düzeyi, vergi kayıplarının azaltılması, defterdarlık düzeyinde vergi kayıplarının önlenmesi ve vergi kayıplarının önlenmesinde başarılı uygulamalar olmak üzere dört kategori altında

ifade ettikleri görülmektedir. Kategorilerden birincisi olan kurumsal yetki düzeyi kategorisinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 10'da sunulmuştur.

Şekil 10: Kurumsal Yetki Düzeyi

Vergi kayıplarının önlenmesinde defterdarlıkların yetki düzeylerinin yeterliliğinin tespit edilmesi amacıyla katılımcılara "Vergi kayıplarının önlenmesinde defterdarlıkların yetki düzeyinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Vergi kayıplarının önlenmesinde defterdarlıkların daha etkin bir rol üstlenmesi için hangi yetkilere sahip olması gerekir?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcı ifadelerine göre, defterdarlıkların vergi kayıplarını önlemeye yönelik mevzuat kaynaklı yetki çerçevesi genel olarak yeterli görülmekle birlikte uygulamada etkinlik ise sınırlı kalmaktadır. Bu durumun temel nedeni olarak personel sayısının ve niteliğinin yetersizliği gösterilmektedir. Ayrıca yerel düzeyde daha hızlı karar alma, kurumlararası veri erişiminin kolaylaştırılması ve operasyonel esnekliğin artırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Defterdarlık bünyesinde bağımsız denetim elemanlarının görevlendirilmesi, gelir uzmanlarına inceleme yetkisi verilmesi ve müfettişlerle entegre denetim yürütülmesi hâlinde vergi kayıplarıyla daha etkin mücadele edilebileceği ifade edilmektedir. Katılımcılar defterdarlıkların yetki düzeylerinin yeterliliğine ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Mevcut yetkilerimizin geniş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu yetkiler, yeterli sayıda ve donanımlı personel olmadığı sürece etkili bir şekilde kullanılamamaktadır. Büyükşehirler dışında kalan pek çok bölgede personel yetersizliği ciddi bir sorun oluşturmaktadır" (K-2)

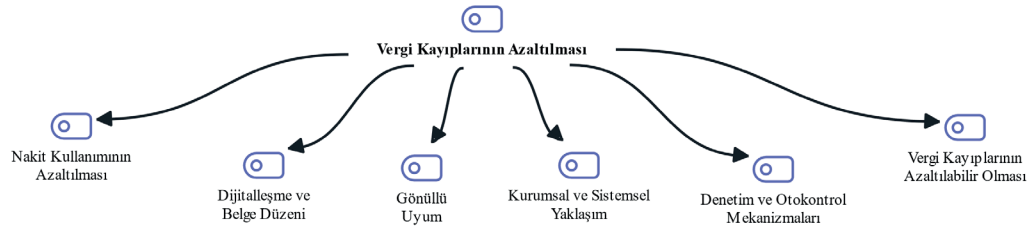
"Mevcut yetki düzeyimiz, GİB'in genel politikaları çerçevesinde belirlenmiş olup, birçok operasyonel süreç için yeterlidir. Ancak vergi kayıplarının önlenmesinde daha etkin bir rol üstlenebilmek için bazı yetkilerin güçlendirilmesi faydalı olacaktır. Özellikle yerel dinamiklere daha hızlı ve esnek tepki verebilmek adına, belirli bir limitin altındaki vergi suçlarına yönelik daha hızlı ve yerel idari para cezası uygulama yetkisinin genişletilmesi önemlidir" (K-3)

"Vergi kayıplarının önlenmesinde defterdarlıkların yetki düzeyi yeterli fakat yeterli personel olmadığı için etkin bir mücadelede bulunmakta sıkıntı yaşanıyor. Ayrıca inceleme yetkilerinin genişletilerek GİB kadrolarında bulunan gelir uzmanlarının da inceleme yetkisine sahip olması vergi kayıplarının azaltılmasında etkin rol oynayacaktır" (K-4)

"Vergi usul kanununda belirtildiği üzere defterdarlar, vergi idaresi müdürleri ve gelir müdürleri inceleme yetkisine sahip olarak sayılmıştır. Vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesi adına en önemli husus vergi incelemesidir. Fakat her ne kadar defterdarlar ve vergi idaresi müdürleri yetkili olsa da bu hususlara el atmazlar. Vergi müfettişleri vergi incelemelerini layıkıyla yapmaktadır. Ben verilen yetki düzeyinin yeterli olduğunu düşünüyorum" (K-6)

Vergi kayıplarında defterdarlıkların rolü, yetkileri ve alınan tedbirler temasının ikinci kategorisi olan vergi kayıplarının azaltılması adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 11'de sunulmuştur.

Şekil 11: Vergi Kayıplarının Azaltılması

Katılımcıların vergi kayıplarının azaltılmasına yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla "Vergi kayıplarının alınan önlemler ile azaltılabileceğini düşünüyor musunuz? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre; vergi kayıplarının tamamen ortadan kaldırılamayacağı ancak alınan önlemlerle büyük ölçüde azaltılabilecektir. Katılımcılar, vergi kayıplarının uygun, kararlı ve bütüncül politikaların ve idari tedbirlerin uygulanması ile azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca vergi kayıplarının azaltılmasında etkin denetim ve otokontrol mekanizmalarının kurulması, devletin tüm kurumlarının eşgüdüm içinde sorumluluk üstlenmesi, mükelleflerin gönüllü uyumunun artırılması ve belge düzeninin tam olarak yerleşmesi gibi temel unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Dijital vergi dairesi uygulamaları, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması, nakit kullanımının azaltılarak kartlı ve dijital ödeme sistemlerinin yaygınlaştırılması gibi önlemlerin de vergi kayıplarının asgari seviyeye indirilmesinde etkili olacağı ifade edilmektedir. Katılımcılar vergi kayıplarının azaltılmasına ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi kayıplarının uygun politika ve idari önlemlerle önemli ölçüde azaltılabileceği kanaatindeyim" (K-1)

"İnsan tabiatı gereği bir otoriteye ve denetim sistemine ihtiyaç duyar. Bu nedenle vergi kaybının önlenmesinde gerekli önlemler alınmalı ve etkin otokontrol sistemleri geliştirilmelidir. Bu süreci yalnız kurum bazında değerlendirmek eksik olur. Devlet bir bütün olduğundan her kurum kendi içinde bu sorumluluğu ve gerekli tedbirleri almalıdır" (K-2)

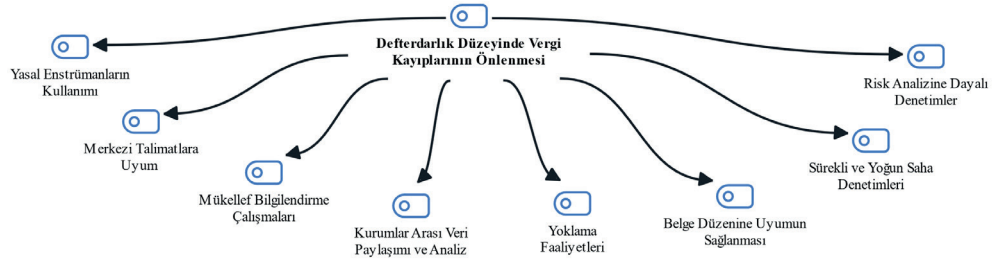
"Evet, alınacak tedbirlerle vergi kaybı önlenebilir. Bunun için mükelleflerin de gönüllü uyum içinde olmaları gerekmektedir" (K-4)

"Bütün ülkelerin genel amacı vergi kayıp ve kaçağını en aza indirmektir. Bu da belge düzeninin tam olarak yerleşmesi ile mümkündür, dijital vergi dairesi bunun vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Mali idarenin dijital vergi dairesini kullanması bütün ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasıyla beraber bunun sağlanacağı kanaatindeyim. Nakit kullanımının azaltılarak kredi kartı ile alışverişlerin yapılması en büyük argümandır" (K-6)

"Vergi kaybının kanunlar çerçevesinde alınan önlemlerle tamamen sıfıra indirilmesi neredeyse imkansızdır. Ancak minimum düzeye indirmek mümkündür" (K-9)

Vergi kayıplarında defterdarlıkların rolü, yetkileri ve alınan tedbirler temasının üçüncü kategorisi olan defterdarlık düzeyinde vergi kayıplarının önlenmesi adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 12'de sunulmuştur.

Şekil 12: Defterdarlık Düzeyinde Vergi Kayıplarının Önlenmesi

Katılımcıların defterdarlık düzeyinde vergi kayıplarının önlenmesine yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla "Vergi kayıplarının önlenmesi için defterdarlık olarak önlemler alıyor musunuz? Hangi önlemleri alıyorsunuz?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı, vergi kayıplarını önlemek amacıyla defterdarlık tarafından çeşitli önlemler alındığını ve bu önlemlerin ağırlıklı olarak GİB talimatları ile yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmiştir. Defterdarlık özelinde ise risk analizine dayalı incelemeler, saha yoklamaları, mükellef ziyaretleri ve kurumlar arası veri paylaşımı gibi uygulamalarla yoğun ve sürekli denetim faaliyetleri gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Ayrıca mesai içi–dışı denetimler, ihbarların değerlendirilmesi, kayıt dışı faaliyetlerin tespiti ve izaha davet gibi araçlarla caydırıcılık sağlanmaya çalışıldığı belirtilirken mükellef bilgilendirme ve elektronik haciz uygulamalarıyla da tahsilatın artırılmasının hedeflendiği vurgulanmıştır. Katılımcılar defterdarlık düzeyinde vergi kayıplarının önlenmesine yönelik düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Elbette, GİB'in taşra teşkilatının bir parçası olarak defterdarlıklar, vergi kayıplarını önlemek adına aktif rol üstlenir. Rutin vergi incelemeleri, yoklamalar ve mükellef ziyaretleri en temel önlemlerimizdir. Ayrıca, vergi dairesi müdürlükleri nezdinde riskli mükelleflerin periyodik olarak belirlenmesi ve takibe alınması da önemli bir uygulamadır" (K-3)

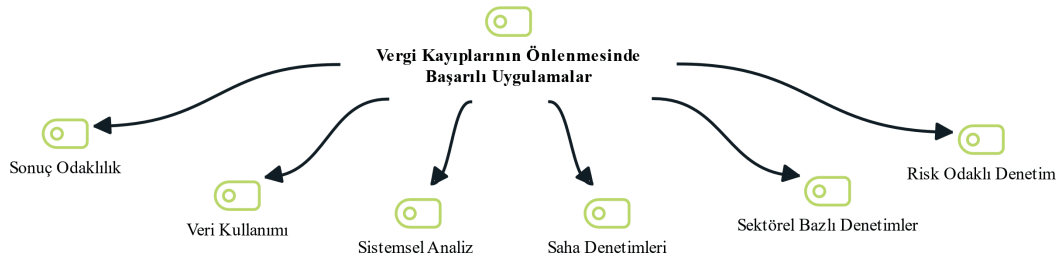
"Çözüm olarak yoğun ve etkin bir vergi denetimi sürdürüyoruz. Mesai içi ve dışı yoğun bir şekilde denetimlerimiz oluyor. Bu denetimlerde mükelleflerden ve vatandaştan gelen ihbarnamelerde vergi kaybını önlemek için defterdarlığımız adına büyük önem taşır" (K-5)

"Defterdarlığımız bünyesinde vergi kayıplarının önlenmesi amacıyla ilgili yasal düzenlemeler ve GİB'in talimatları doğrultusunda kullanılması lazım gelen yaygın yoğun vergi denetimi, izaha davet gibi enstrümanlar kullanılmaktadır" (K-8)

"Yozgat Defterdarlığı olarak hem Yozgat il merkezinde hem de 13 ilçesi olarak; mükellefiyet tesisi ve kayıt dışı ticaretin önlenmesi açısından sürekli denetim yapılmaktadır. Hafta içi mesaiden sonra iki saat ve hafta sonu olmak üzere sahada denetim yapan arkadaşlarımız mevcuttur. Yapmış olduğumuz denetimlerde özellikle dikkat ettiğimiz hususlar belge düzenine uyum ve diş fatura ibraz edilip, edilmediği ile alakalıdır. Yapmış olduğumuz denetimin konusundan çok mükelleflerde Maliye Bakanlığı personeli denetim yapıyor algısının oluşması ve her an kendilerinin de denetleneceğini düşünerek yapmış oldukları satışlarda fiş fatura ibrazı ve belge düzenine uyulduğu görülmektedir" (K-9)

Vergi kayıplarında defterdarlıkların rolü, yetkileri ve alınan tedbirler temasının dördüncü ve son kategorisi olan vergi kayıplarının önlenmesinde başarılı uygulamalar adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13: Vergi Kayıplarının Önlenmesinde Kullanılan Başarılı Uygulamalar

Vergi kayıplarının önlenmesinde kullanılan başarılı uygulamaların ve nedenlerinin tespit edilmesi amacıyla katılımcılara "Aldığınız önlemlerden en başarılı olanı hangisi? Neden?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi kaybının önlenmesinde denetimin temel ve en etkili mekanizma olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Özellikle risk odaklı ve sektörel bazlı denetimler, sınırlı kamu kaynaklarının etkin kullanılmasını sağlayarak yüksek vergi kaybı potansiyeline sahip alanlara net bir şekilde müdahale imkânı sunması nedeniyle sonuç odaklı ve caydırıcı bir uygulama olarak ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, saha denetimlerinin sistemsel analizlerle desteklenmesi de etkinliği artırmaktadır. Katılımcılar tarafından ayrıca, tek bir yöntemin her zaman en başarılı yöntem olmadığı ifade edilirken dönemsel, vergi türü ve uygulama zamanına göre farklı araçların daha etkili sonuçlar vereceği belirtilmiştir. Katılımcılar vergi kayıplarının önlenmesine yönelik başarılı uygulamalara ilişkin düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi kaybının önlenmesinde en etkili mekanizmanın denetim olduğunu düşünüyorum. Sorumluluk alanımızda gerçekleştirdiğimiz denetimlerin etkin ve sonuç alıcı nitelikte olduğuna inanıyorum" (K-2)

"Bu süreçte en başarılı bulduğum önlem, özellikle sektörel bazlı risk analizine dayalı saha denetimleri olmuştur. Çünkü bu denetimler, genel denetimlerin aksine belirlenen riskli sektördeki (örneğin inşaat, yeme-içme vb.) kayıp potansiyelini nokta atışı yaparak tespit etme imkânı sunuyor. En yüksek vergi kaybı potansiyeli olan alanlara yönlendirerek caydırıcılığı artırması ve sonuç odaklı olmasıdır" (K-4)

"...Örnekten de anlaşıldığı üzere hem saha denetimleri hem de sistemsel analizler vergi kaybını önlemede başarılı sonuçlar vermektedir" (K-5)

"En başarılı yöntemden ziyade her döneme ve her vergi türüne göre bazı yöntemler daha etkili olmaktadır. Örnek vermek gerekirse gelir vergisi beyannamesinin verilmesinin akabinde beyanname vermeyen mükelleflerin tespiti amacıyla yoklama yapılması ilgili amme alacağındaki kaybın en aza indirilmesi için en etkili yöntem olurken, başka bir dönemde başka bir uygulama daha etkili sonuç verebilir" (K-9)

3.2.2.3- Kurumsal Kapasite, İnsan Kaynağı ve Mesleki Gelişimin Vergi Kayıpları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi

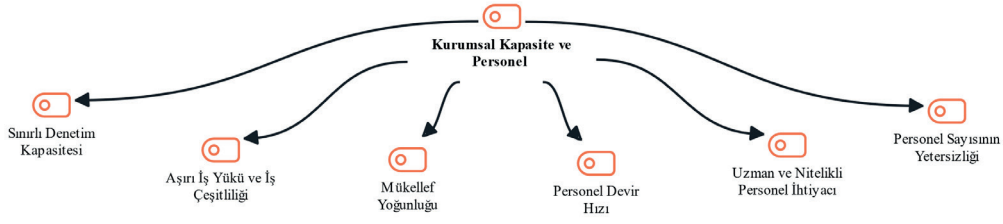
Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiziyle oluşturulan temalardan **üçüncüsü** olan "Kurumsal Kapasite, İnsan Kaynağı ve Mesleki Gelişim" adlı temaya ilişkin kategoriler Şekil 14'te sunulmuştur.

Şekil 14: Kurumsal Kapasite, İnsan Kaynağı ve Mesleki Gelişim

Şekil 14'te yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıların kurumsal kapasite, insan kaynağı ve mesleki gelişim düzeyinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini; kurumsal kapasite ve personel durumu ile personel eğitimi ve bilgilendirme faaliyetleri olmak üzere iki kategori altında ifade ettikleri görülmektedir. Kategorilerden birincisi olan kurumsal kapasite ve personel kategorisinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 15'te sunulmuştur.

Şekil 15: Kurumsal Kapasite ve Personel Durumu

Kurumsal kapasite ve personel durumunun vergi kayıpları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla katılımcılara, "Yozgat Defterdarlığı özelinde istihdam edilen personel sayısının vergi kayıplarının önlenmesi için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya dahil olan tüm katılımcılar, Yozgat Defterdarlığında personel sayısının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Coğrafi alanın genişliği ve mükellef sayısının yoğunluğu nedeniyle kurumsal kapasitenin yetersiz kaldığı ifade edilirken özellikle vergi inceleme, yoklama ve saha denetimlerinde bu durum daha belirgin hale gelmektedir. Kurumsal kapasitenin yetersiz olmasının temelinde ise kurum bünyesinde yaşanan nitelikli ve uzman personel sayısının eksikliği yatmaktadır. Personel sayısının yetersizliği, bir taraftan denetim sıklığını ve kapsamını sınırlarken diğer taraftan ise mevcut personelin iş yükünü artırarak daha nitelikli ve ayrıntılı incelemeler yapılmasını zorlaştırmaktadır. Emeklilik ve tayinler nedeniyle yaşanan azalmalar da bu sorunun artmasına neden olmaktadır. Katılımcılar, kurumsal kapasite ve personel durumunun vergi kayıpları üzerindeki etkisini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Defterdarlığımız özelinde, vergi kayıplarının önlenmesi görevini hakkıyla yerine getirmek için mevcut personel sayısının sınırlı olduğunu düşünüyorum. Özellikle vergi inceleme ve yoklama faaliyetlerinde görev alan uzman personel sayımız, coğrafi büyüklüğümüz ve mükellef yoğunluğumuz göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. Vergi kaybı ile mücadele, yoğun saha çalışması ve detaylı analiz gerektirir, bu da daha fazla denetim elemanı ihtiyacını beraberinde getirir. Personel sayısının artırılması hem denetim sıklığını artıracak hem de mevcut personelin iş yükünü hafifleterek daha nitelikli incelemeler yapılmasına olanak sağlayacaktır. Aksi takdirde, mevcut kısıtlı kaynaklarla sadece en yüksek riskli mü-

kelleflere odaklanmak zorunda kalıyoruz, bu da potansiyel kayıp alanlarını gözden kaçırmamıza neden olabilir" (K-3)

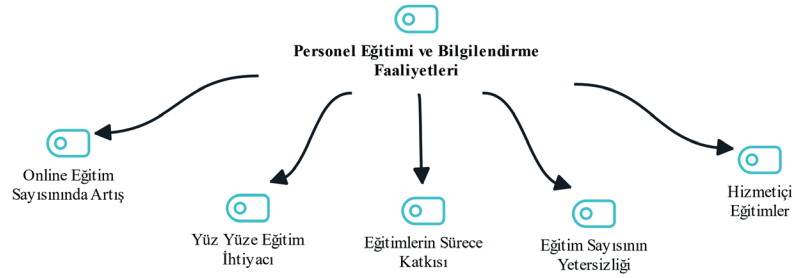
"Defterdarlığımızda personel sayısı yeterli gözükse de emeklilik ve tayin durumlarında personel sayısında azalma olmaktadır. Nitelikli personel sayısının artırılması etkin ve verimli çalışma açısından fayda sağlayacaktır" (K-4)

"Yozgat Defterdarlığına bağlı vergi dairelerinde istihdam edilen personel sayısının vergi kayıplarının önlenmesinde yeterli olmadığını düşünüyorum. Gerek vergi denetimi gerekse denetim sonucuna göre vergi dairelerinde yapılması gereken işlemlerin doğru eksiksiz bir şekilde yapılabilmesi için vergi dairelerinde yeterli personele ihtiyaç vardır. Vergi dairelerinin iş yükünün çok olması, iş çeşitliliğinin fazla olması nedeniyle personel tarafından vergi kaybını önlemeye yönelik işlemlere çok fazla zaman bulunamamaktadır" (K-8)

"Yozgat Defterdarlığımız bünyesinde yaklaşık 200 personel görev yapmaktadır. İl merkezi ve diğer 13 ilçe için bu sayı oldukça yetersizdir. Ancak personelimizin özverili çalışması neticesinde tüm imkanlarımızla kayıt dışı ekonomi ile mücadele etmekteyiz" (K-10)

Kurumsal kapasite, insan kaynağı ve mesleki gelişim temasının ikinci kategorisi olan personel eğitimi ve bilgilendirme faaliyetleri adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 16'da sunulmuştur.

Şekil 16: Personel Eğitimi ve Bilgilendirme Faaliyetleri

Personel eğitimi ve bilgilendirme faaliyetlerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla katılımcılara, "Vergi kayıplarının azaltılması amacıyla bakanlık ya da diğer kurumlar tarafından vergi dairesi personelleri için hizmetiçi eğitimler düzenleniyor mu? Bu eğitimler ne sıklıkla düzenleniyor?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi dairesi personeline yönelik hizmet içi eğitimlerin GİB ve Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirli aralıklarla düzenlendiğini, bu eğitimlerin özellikle mevzuat değişikliklerine uyum, denetim tekniklerinin geliştirilmesi, yeni yazılımların kullanımı ve risk analiz kapasitesinin artırılması açısından faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar tarafından eğitimlerin sayısının, erişilebilirliğinin ve sürekliliğinin yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Özellikle taşra teşkilatında görev yapan personelin eğitimlere katılım imkânlarının sınırlı olduğu ve bu nedenle bazı katılımcıların uzun yıllar içinde yalnızca birkaç kez hizmet içi eğitime katılabildiği bazı katılımcıların ise hiç eğitime katılamadığı vurgulanmıştır. Katılımcılar; son dönemde ağırlık kazanan çevrimiçi eğitimlerin bilgi aktarımı açısından yararlı olduğunu ancak karşılıklı etkileşim ve uygulama paylaşımı bakımından yüz yüze eğitimlere kıyasla daha sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, personel eğitimi ve bilgilendirme faaliyetlerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Bakanlık düzeyindeki hizmet içi eğitimlerin sayısı ve erişilebilirliği maalesef yeterli değildir. 15 yıllık görev sürecimde yalnızca 2-3 defa hizmet içi eğitime katılabildim. Bu eğitimler de İstanbul'da görev yaptığım dönemde gerçekleşmiştir. Hizmet içi eğitimler sadece bilgi aktarmakla kalmaz, meslektaşlarımızla fikir alışverişi yapma fırsatı da sunar. Bu nedenle GİB ve Bakanlığımızın bu alandaki çalışmalarını artırması gerektiğine inanıyorum" (K-2)

"Vergi kayıplarının azaltılması amacıyla Bakanlığımız tarafından son dönemde özellikle online eğitimler yapılmakta ise de karşılıklı etkileşim açısından yüz yüze eğitimlerin daha faydalı olacağı kanaatindeyim" (K-4)

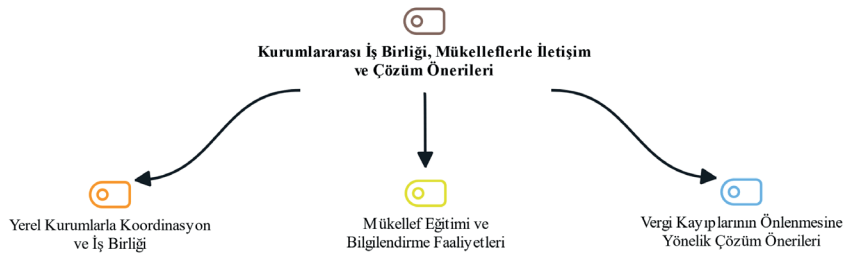
"Evet, GİB tarafından vergi dairesi personelleri için hizmetiçi eğitimler düzenlenmektedir. Bu eğitimler genellikle mevzuat değişiklikleri, yeni yazılımların kullanımı ve risk analiz teknikleri gibi konularda yoğunlaşır; sıklığı ise genellikle ihtiyaca ve mevzuatın güncelliğine göre değişmekle birlikte, yılda birkaç kez veya önemli değişiklikler öncesinde gerçekleşir. ..... Henüz bir eğitime katılmadım" (K-5)

"Vergi kaybının azaltılması amacıyla zaman zaman vergi dairesi personeline hizmet içi eğitimler verilmektedir. Gerek yüz yüze verilen eğitimlere gerekse uzaktan verilen eğitimlere katılmaktayız, verilen eğitimleri faydalı buluyorum. Mevzuat eğitimlerinin yanı sıra uygulamaya yönelik eğitimlerin daha sıklıkla verilmesinin personele daha çok katkı sağlayacağını düşünüyorum" (K-8)

3.2.2.4- Kurumlararası İş Birliği, Mükelleflerle İletişim ve Çözüm Önerilerinin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiziyle oluşturulan temalardan dördüncüsü olan "Kurumlararası İş Birliği, Mükelleflerle İletişim ve Çözüm Önerisi" adlı temaya ilişkin kategoriler Şekil 17'de sunulmuştur.

Şekil 17: Kurumlararası İş Birliği, Mükelleflerle İletişim ve Çözüm Önerileri

Şekil 17'de yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıların kurumlararası iş birliği, mükelleflerle iletişim ve çözüm önerilerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini; yerel kurumlarla koordinasyon ve iş birliği, mükellef eğitimi ve bilgilendirme faaliyetleri ve vergi kayıplarının önlenmesine yönelik çözüm önerileri olmak üzere üç kategori altında ifade ettikleri görülmektedir. Kategorilerden birincisi olan yerel kurumlarla koordinasyon ve iş birliği kategorisinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 18'de sunulmuştur.

Şekil 18: Kurumsal Kapasite ve Personel Durumu

Yerel kurumlarla koordinasyonun ve iş birliğinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla katılımcılara, "Vergi kaybının önlenmesi için yerel düzeydeki kurum ve kuruluşlar ile koordinasyon sağlıyor musunuz? En çok hangi kurumla iş birliği içerisinde çalışıyorsunuz?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi kayıplarının önlenmesinde yerel kurumlarla yürütülen koordinasyon ve iş birliğinin etkin ve yaygın olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede belediyeler, SGK, emniyet ve jandarma birimleri, valilikler, adli merciler ile ticaret, esnaf ve meslek odaları başta olmak üzere çeşitli kamu kurumlarıyla düzenli bilgi paylaşımı yapılmaktadır. Özellikle belediyelerle ruhsat ve faaliyet bilgilerinin paylaşılması, SGK verileri ile mükellef beyanlarının ve çalışan bilgilerinin karşılaştırılması kayıt dışı istihdam ve gelirlerin tespitinde önemli katkı sağlamaktadır. Kolluk kuvvetleriyle gerçekleştirilen ortak çalışmalar ise denetimlerin etkinliğini ve caydırıcılığını artırmaktadır. Ayrıca kamu kurumlarından ve vatandaşlardan gelen bildirimler değerlendirilerek gerekli inceleme süreçleri başlatılmaktadır. Genel olarak kurumlar arası koordinasyon ve iş birliğinin kayıt dışı ekonomiyle mücadelede tamamlayıcı ve güçlendirici bir rol üstlendiğini belirten katılımcılar, konu ile ilgili düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi kayıplarının önlenmesi amacıyla yerel düzeyde çeşitli kurumlarla koordinasyon sağlanmaktadır. Bu kapsamda en yoğun iş birliği belediyeler, ticaret odaları ve emniyet birimleri ile yürütülmektedir. Özellikle belediyelerle yapılan veri paylaşımı, kayıt dışı faaliyetlerin tespitinde önemli katkılar sunmaktadır" (K-1)

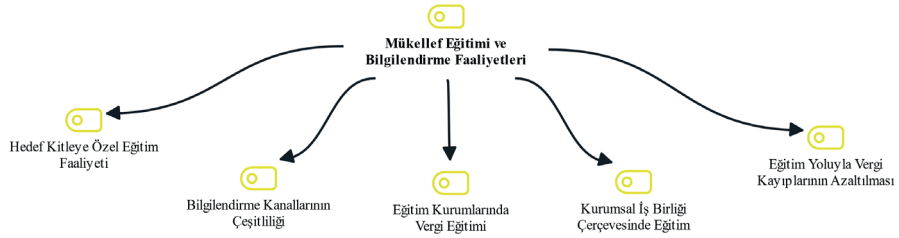
"Evet, vergi kaybıyla mücadele çok yönlü bir çaba gerektirdiği için yerel düzeyde koordinasyon sağlamak zorundayız. Bu kapsamda, özellikle mükelleflerin ticari faaliyetlerine dair bilgi alışverişi ve ortak denetimler için diğer kamu kurumlarıyla düzenli iletişim halindeyiz. İş birliği içinde olduğumuz kurumlar arasında en sık ve yoğun çalıştığımız kurum SGK'dır. SGK ile mükellef beyanları, çalışan sayıları ve ücret bilgileri gibi konularda yaptığımız veri karşılaştırmaları, kayıt dışı istihdam ve ücret kayıplarını tespit etmemize büyük fayda sağlıyor. Bu iş birliği, kayıt dışı ekonominin temelini oluşturan alanlarda çifte denetim etkisi yaratarak vergi kaybını önlemede önemli bir katkı sağlar" (K-5)

"Vergi kaybının önlenmesi amacıyla ihtiyaç halinde bütün kamu kurumları ile irtibat sağlanmaktadır. Şu kurum en çok çalıştığımız kurum demek yerine trafik cezaları vs. konularda emniyet müdürlüğü, yargı harçları ile ilgili mahkemelerle iletişime giriyoruz" (K-9)

"Elbette, tabii ki koordinasyon sağlıyoruz. Özellikle SGK tarafından yapılan denetim tutanaklarının birimlerimize bildirilmesi ayrıca yerel yönetimler ile koordineli olarak ruhsat almak isteyen esnaftan vergi kaydının aranması, bunun yanında TEDAŞ tarafından elektrik aboneliği için vergi kaydı aranması gibi örnekleri sıralayabiliriz" (K-10)

Kurumlararası iş birliği, mükelleflerle iletişim ve çözüm önerileri temasının ikinci kategorisi olan mükellef eğitimi ve bilgilendirme faaliyetleri adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 19'da sunulmuştur.

Şekil 19: Mükellef Eğitimi ve Bilgilendirme Faaliyetleri

Mükellef eğitimi ve bilgilendirme faaliyetlerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla katılımcılara, "Vergi kaybının önlenmesi amacıyla vergi mükelleflerine ya da vergi sorumlularına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri düzenliyor musunuz? Bu faaliyetlerin vergi kaybının önlenmesi için yeterli ve etkili olduğunu düşünüyor musunuz?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcı ifadelerine göre, vergi mükelleflerine ve topluma yönelik bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri yürütülmekle birlikte bu çalışmaların nicelik ve nitelik açısından geliştirilmesi gerekmektedir. Vergilendirme dönemlerinde ve mevzuat değişikliklerinde çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla bilgilendirme yapılmakta, okullarda ve üniversitelerde vergi bilinci oluşturmaya yönelik etkinlikler düzenlenmektedir. Vergi bilincinin erken yaşta kazandırılmasının gönüllü uyumunu artıracağı belirtilmektedir. Ancak özellikle küçük esnaf ve yeni mükelleflere yönelik süreklilik arz eden ve uygulamalı eğitimlere ihtiyaç olduğu, eğitimlerin verginin toplumsal faydası ve vergi ahlakı boyutunu da içermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Katılımcılar, mükellef eğitimi ve bilgilendirme faaliyetlerinin vergi kayıpları üzerindeki etkisini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Son dönemde GİB ve Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğinde, ilk, orta ve lise düzeyinde öğrencilere yönelik vergi bilinci eğitimi verilmiştir. Ayrıca Defterdarımız öncülüğünde Bozok Üniversitesi'nde düzenlenen "Kariyer Günleri" kapsamında öğrencilerle söyleşi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, esnaf odaları, muhasebeciler birliği, ticaret odası ve ticaret müdürlükleri ile en az üç ayda bir toplantı düzenlenerek karşılıklı fikir alışverişi yapılması gerektiğini düşünüyorum" (K-2)

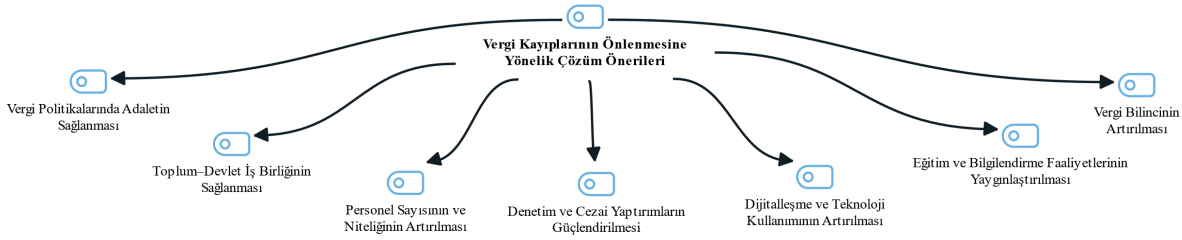
"Defterdarlık olarak belirli aralıklarla, özellikle vergilendirme dönemlerinde ve mevzuat değişikliklerinde bilgilendirme faaliyetleri düzenliyoruz. Bu faaliyetler genellikle vergi dairesi panoları ve yerel medya duyuruları aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Mevcut eğitim faaliyetleri, mükelleflerin temel yükümlülüklerini öğrenmeleri açısından kesinlikle gerekli olsa da vergi kaybının önlenmesi için tek başına yeterli ve tam olarak etkili olduğunu düşünmüyorum. Etkinliğin artırılması için hedef kitleye özel ve daha interaktif eğitimler tasarlanmalıdır. Ayrıca, bilgilendirme faaliyetlerinde sadece mevzuata odaklanmak yerine, verginin toplumsal faydasını ve vergi ahlakını vurgulayan içeriklerle desteklenmesi, uzun vadede uyumu artıracaktır" (K-3)

"Mükelleflere kendi bağlı oldukları ticaret ve esnaf odaları gibi kuruluşların vasıtasıyla bilgilendirme seminerleri düzenlenmektedir, basın yoluyla yapılan bilgilendirmelerinde mükellefler için çok etkili olduğunu düşünüyorum. Yalnız bu noktada çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin de bilinçlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu doğrultuda merkez ve taşra teşkilatımızın kurmuş olduğu vergi kulübü bünyesinde vergi bilincini arttırmaya yönelik eğitim ve seminerler düzenlenmektedir. Düzenlenen bu eğitimlerin gelecekteki mükelleflerimiz için büyük önem arz ettiğini düşünüyorum. Bu faaliyetler yeterli ve etkili oluyor" (K-6)

"Bu konuda meslek odalarına eğitim verilmekle birlikte, bastırılmış olan yahut internet ortamında paylaşılan broşür vs. doküman ile mükelleflerimiz ve diğer bilgi sahibi olmak isteyen kuruluşlara bilgi verilmektedir. Ayrıca "Yüz Yüze Vergi Bilincini Geliştirme Eğitimi" kapsamında ilimiz genelinde ilk, orta ve lise düzeyinde eğitim kurumları ziyaret edilerek öğrencilere dersler verilmektedir. Bu faaliyetin ilgili diğer bütün faaliyetlerle beraber değerlendirildiğinde yeterli olduğunu düşünüyorum" (K-9)

Kurumlararası iş birliği, mükelleflerle iletişim ve çözüm önerileri temasının üçüncü kategorisi olan vergi kayıplarının önlenmesine yönelik çözüm önerileri adlı kategorinin oluşmasına neden olan kodlar Şekil 20'de sunulmuştur.

Şekil 20: Vergi Kayıplarının Önlenmesine Yönelik Çözüm Önerileri

Katılımcılara, vergi kayıplarının önlenmesine yönelik çözüm önerilerini ifade etmeleri için "Vergi kaybının önlenmesi için sizin önerileriniz var mıdır? Varsa bu önerilerinizi açıklayabilir misiniz?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar, vergi kayıplarının önlenmesinin çok boyutlu ve uzun vadeli bir yaklaşım gerektirdiğini ifade etmektedirler. Katılımcı ifadelerine göre, vergi kayıplarının önlenmesi için öncelikle dijital denetim, veri analizi altyapısının güçlendirilmesi, e-belge uygulamalarının yaygınlaştırılması ve nakit kullanımının azaltılması gibi teknolojik uygulamalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, personel sayısı ve niteliğinin artırılması, denetim ve inceleme faaliyetlerinin güçlendirilmesi ile kurumlar arası koordinasyonun geliştirilmesi önemli yapısal ihtiyaçlar olarak ifade edilmektedir. Bazı katılımcılar, işe başlamadan önce mükelleflerin analiz edilmesi, teminat uygulaması, faaliyetlerin bölgesel ihtiyaçlara göre sınırlandırılması ve caydırıcı cezai yaptırımların uygulanması gibi daha sıkı idari ve hukuki önlemler önermektedir. Öte yandan, katılımcı görüşlerinin önemli bir kısmı vergi bilinci ve toplumsal ahlak boyutuna vurgu yapmaktadır. Vergi kaybının yalnızca denetim ve ceza ile değil eğitim, bilinçlendirme ve gönüllü uyum yoluyla azaltılabileceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, vergi bilincinin okul müfredatına dahil edilmesi, ulusal medya ve sosyal platformların etkin kullanılması ve vatandaşların fiş–fatura talep etme konusunda daha duyarlı hale gelmesi kritik noktalar olarak görülmektedir. Katılımcılar, vergi kayıplarının önlenmesine yönelik çözüm önerilerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

"Vergi kayıplarının önlenmesi için kanaatimce şunlar yapılabilir; dijital denetim ve veri analiz altyapısının güçlendirilmesi, yerel düzeyde kurumlar arası koordinasyonun artırılması, personel sayısı ve niteliğinin iyileştirilmesi, mükellef odaklı eğitim ve bilinçlendirme politikalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca vergi politikasında öngörülebilirlik ve adaletin güçlendirilmesinin uzun vadede vergi kayıplarını azaltacağını söyleyebilirim" (K-1)

"Vergi konusunun yalnızca denetim ve ceza mekanizmaları ile değil, aynı zamanda toplumsal ahlakla da ilişkili olduğuna inanıyorum. Toplu-

mun ahlak seviyesi geliştikçe vergiye karşı duyarlılığı ve hassasiyeti de artacaktır. Bu nedenle, vergi bilincinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar uzun vadede denetimlerden daha etkili olacaktır" (K-2)

"Vergi kaybının önlenmesi için öncelikle bilinçlenmenin şart olduğunu düşünüyorum. Yaptığımız saha çalışmalarından da fark ettiğim üzere özellikle çocukların vergi konusuna karşı meraklı, fakat bilgisiz olduğu kanaatindeyim. Ülkemiz genelinde vergi bilinci eğitimleri düzenlense de her çocuğa ulaşma imkânımız maalesef olamıyor. Bundan dolayı vergi bilincinin ders olarak müfredata eklenmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim. Ayrıca ulusal basın ve sosyal mecraların daha etkin kullanılması da yararlı olacaktır" (K-4)

"36 yıllık maliye personeli olmam hasebiyle elbette bu konuda birkaç önerim olacak. İlk olarak bir kişinin ticari, zirai veya sınai bir faaliyette bulunmadan önce, devlet tarafından iyice araştırılıp analiz edilmesi ve sonrasında buna göre bir faaliyete bulunup bulunmaması konusunda karar verilmesi gerekir. İkinci önerim olarak teminat alınması gerektiğidir. Bir iş yeri açılmadan önce mutlaka teminat alınmalıdır. Bazı işletmelerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeden önce, 2-3 sene faaliyette bulunup sonrasında terk etmesi ile tahakkuk edilen vergilerin, alınamaması için bir çözüm olabilir. Üçüncü önerim de şöyle olabilir, işletmeler bulunduğu bölgedeki ihtiyaç düzeyine göre faaliyete geçmelidir. Herkes dilediği gibi faaliyette bulunmamalıdır. Bunu da kontenjan yöntemiyle sınırlandırabiliriz. Dördüncü olarak önerim nakit para kullanımının tamamıyla kaldırılmasıdır. Son olarak da mükellef bilincinin arttırılması vergi kaybının azaltılması için alınması gereken en önemli önlemlerdendir" (K-6)

"Vergi kaybının ortadan kaldırılması neredeyse imkânsız ancak minimum düzeye indirilmesi konusunda Yozgat Defterdarlığı olarak var gücümüzle mücadele ediyoruz. Daha önce de bahsettiğimiz gibi vergi kaybı ile mücadele de bizim en önemli ortağımız değerli vatandaşlarımızdır. Vergi bilinci oluşan vatandaşlarımız yapmış oldukları alışverişlerde fiş ve fatura talep ederek vergi kayıp ve kaçağının önüne geçilmesi konusunda bizlere çok yardımcı olmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın bu konuda hassasiyet göstermesi gelecek nesillere daha güçlü Türkiye bırakmamız adına çok önemlidir" (K-10)

SONUÇ

Bu çalışma, vergi kayıplarının önlenmesi ya da azaltılmasına yönelik defterdarlıkların rolünü tespit etmek ve bu süreçte defterdarlıklar tarafından izlenen politikaları ve çözüm önerilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak Yozgat Defterdarlığında görev yapan müdür, müdür yardımcısı, şube müdürü, gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcılarıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro 24 programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, vergi kayıplarının yalnızca bütçe gelirlerini azaltan teknik bir sorun olmadığını; kamu maliyesinin sürdürülebilirliği, vergi adaleti ve toplumsal refah üzerinde doğrudan etkileri bulunan yapısal bir problem niteliği taşıdığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında Yozgat Defterdarlığı bünyesinde yürütülen denetim, yoklama, risk analizi ve mükellef bilgilendirme faaliyetlerinin, vergi kayıplarının azaltılmasına yönelik önemli katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Özellikle saha denetimlerinin yaygınlaştırılması, belge düzenine uyumun artırılması ve riskli mükelleflerin hedeflenmesi gibi uygulamaların sınırlı kaynaklara rağmen faydalı sonuçlar ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Yozgat gibi mükellef yoğunluğu görece düşük ancak coğrafi olarak geniş illerde, defterdarlıkların yerel bilgi ve saha tecrübesine da-

yalı uygulamalarının merkezi politikalara kıyasla daha esnek ve etkili sonuçlar üretebildiği görülmektedir. Ancak vergi kayıplarının tek bir kurum tarafından önlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle çok paydaşlı ve koordinasyona dayalı bir yapı kurulması büyük önem arz etmektedir. SGK, emniyet birimleri, Ticaret Bakanlığı, meslek odaları ve bağımsız denetim kuruluşlarının bu süreçte aktif rol alması ve ilgili kurumlar arasında gerek veri paylaşımının sağlanması gerekse ortak denetim mekanizmalarının işletilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte vergi kayıplarıyla mücadelede karşılaşılan en önemli yapısal sorunlardan biri Yozgat Defterdarlığı özelinde personel sayısının ve uzmanlaşmış denetim elemanı kapasitesinin yetersizliği olarak dikkat çekmektedir. Mevcut personelin yoğun iş yükü altında faaliyetlere katılması bir taraftan denetim sıklığını ve kapsamını sınırlarken diğer taraftan potansiyel vergi kaybı alanlarının gözden kaçmasına yol açabilmektedir. Bu bulgu, defterdarlıkların yalnızca yetki genişliğiyle değil bu yetkileri etkin biçimde kullanabilecek kurumsal kapasiteyle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada ulaşılan önemli sonuçlardan biri de mükellef davranışları ve toplumsal vergi bilincinin vergi kayıpları üzerinde önemli bir rol oynamasıdır. Yozgat Defterdarlığı tarafından yürütülen bilgilendirme faaliyetleri, okul ziyaretleri ve mükellef odaklı eğitim çalışmalarının, gönüllü uyumunu artırarak uzun vadede denetim ihtiyacını azalttığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, vergi bilincinin erken yaşlarda kazandırılmasının ve vatandaşların fiş–fatura talep etme gibi davranışlarla sürece aktif biçimde dâhil edilmesinin kayıt dışı ekonomiyle mücadelede tamamlayıcı bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, vergi afları ve yeniden yapılandırma uygulamalarının vergi kayıpları üzerinde belirleyici etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Her ne kadar bu uygulamalar kısa vadede kamu alacaklarının tahsilini kolaylaştırarak bütçe gelirlerinde geçici bir artış sağlasa da uzun vadede mükelleflerin vergi ahlakını zayıflatması, vergi adaletine ilişkin algıyı olumsuz etkilemesi ve gönüllü uyum düzeyini azaltması gibi nedenlerden dolayı vergi kayıplarını artırdığı değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Yozgat Defterdarlığı özelinde yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular, vergi kayıplarının önlenmesinde taşra teşkilatının yalnızca uygulayıcı değil aynı zamanda politika süreçlerine geri bildirim sağlayan stratejik bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel düzeyde edinilen deneyimlerin ulusal vergi politikalarının tasarımında dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Vergi kayıplarının önlenmesi amacıyla; defterdarlıkların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, yerel düzeyde yetki ve esnekliğin artırılması, dijital denetim ve veri analitiği altyapısının yaygınlaştırılması, kurumlararası koordinasyonun güçlendirilmesi, vergi bilincinin yaygınlaştırılması ve toplumsal katılımın artırılması önem arz etmektedir.

Bu araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Öncelikle çalışma yalnızca Yozgat Defterdarlığında görev yapan yöneticiler ve uzman personelin görüşleriyle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulguların tüm defterdarlıklara genellenmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırmada yalnızca kamu görevlilerinin görüşlerine yer verilmiş olup mükellefler, serbest muhasebeci mali müşavirler ve vergi müfettişleri gibi diğer paydaşların görüşleri kapsam dışında bırakılmıştır. Araştırmanın nitel yöntemle gerçekleştirilmesi nedeniyle bulgular derinlemesine bilgi sunmakla birlikte istatistiksel genelleme imkânı vermemektedir.

Gelecek araştırmalarda farklı illerde görev yapan defterdarlık personellerinin görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Ayrıca vergi müfettişleri, serbest muhasebeci mali müşavirler, mükellefler ve diğer kamu kurumlarının temsilcilerinin araştırmaya dahil edilmesi vergi kayıplarının çok boyutlu olarak değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALM, J. ve TORGLER, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe, *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224–246. https://doi.org/10.1016/j.joep.2005.09.002
- ALP, E. (2024). Türkiye'de Vergi Denetiminin Etkinliği ve Etkinliği Artırma Önerileri, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 11(114), 2632–2639. https://doi.org/10.5281/zenodo.14556669
- ALTUNTAŞ, E. (2024). Kayıt Dışı Ekonominin Türk Vergi Sistemi Açısından Değerlendirilmesi, *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 20-38. https://doi.org/10.70506/eisrcdergi.1593008
- BALTACI, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- BİBEROĞLU, Ö. ve BUHUR, S. (2025). Vergi Cennetlerindeki Vergi Kayıp ve Kaçakların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Uluslararası Boyutları ile İncelenmesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 32(3), 561-584. https://doi.org/10.18657/yonveek.1648017
- BİLGİNER, H. M. ve YARDIMCIOĞLU, M. (2022). Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri ve Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesinde Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü, *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 133-149. DOI: 10.32951/mufider.1091107
- ÇELİK, A. (2024). Kayıt Dışı Ekonominin Ekonomi Güvenliği Açısından İncelenmesi, *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 8(1), 210-222. https://izlik.org/JA64HR37HB
- ÇETİN, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 171-187. https://izlik.org/JA99PZ82JE
- ÇETİN, G. (2010). Mükellef hakları ve vergiye gönüllü uyum (Tez No. 264600) [Doktora tezi, Celal Bayar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- ÇİFTÇİ, T. E. ve AKÇAY, F. (2021), Kırık Camlar Kuramı Bağlamında Türkiye'de Vergi Afları, *Vergi Raporu*, 258, (139-159)
- EDİZDOĞAN, N. ve GÜMÜŞ, E. (2013). Vergi Afları ve Türkiye'de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Sayı.164, 99-119.
- ENGİN, R. (2025). Vergi Bilincini Etkileyen Faktörlere Genel Bir Bakış, *Mali Çözüm Dergisi*, 35, 1619-1655.
- GREEN, S. P. (2009). What is wrong with tax evasion. *Houston Business And Tax Law Journal*, 9, 221-236.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2022). Kayıt dışı ekonomiyle mücadele eylem planı (2023-2025), Ankara.
- JACKSON, B. R. ve MILLIRON, V. C. (1986). Tax Compliance Research: Findings, Problems & Prospects, *Journal of Accounting Literature*, 5, 125-165. https://doi.org/10.12691/jfa-2-1-1
- JAMES, S. ve ALLEY, C. (2002). Tax Compliance, Self-assessment and Tax Administration, *Journal of Finance, and Management in Public Services*. 2(2), 27-72.
- KARABULUT, K. ve YILDIZ, Y. (2023). Vergi Denetimlerinin Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemedeki Rolü Üzerine Bir Uygulama, *Turkish Research Journal of Academic Social Science*, 6(1), 11-22. https://doi.org/10.59372/turajas.1175180
- KOÇ, M. (2011). Türkiye'de Vergi Kayıp Kaçağı ve Bunların Önlenmesinde Vergi Dene-

timinin Rolü (Tez No. 291552) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- MERRIAM S. B. (2018). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (Çeviren: Selahattin Turan). Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım.
- OECD (2017). Technology tools to tackle tax evasion and tax fraud. OECD Publishing.
- OLALUWOYE, O. S. (2022). The role of tax enforcement and compliance activities in minimizing the tax gap, *International Journal of Science and Research*, 13(9), 209–218. https://doi.org/10.21275/SR24902104725
- SAĞLAM, İ. (2015). Türkiye'de Vergi İncelemelerinin Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi (Tez No. 410441) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- SANDALCI, U. ve SANDALCI, İ. (2017). Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi: OECD Ülkeleri Özelinde Bir İnceleme, *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, 6(1), 70-93. https://izlik.org/JA58YG35XS
- SCHNEIDER, F. ve ENSTE, D. H. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences, *Journal of Economic Literature*, 38(1), 77–114. http://www.jstor.org/stable/2565360
- ŞAHİN, S. (2023). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Kaynaklı Vergi Kaybının Önlenmesi Açısından Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 195-214.
- ŞENYÜZ, D. (2021). Vergi Aflarında Vergi Borcunu Sona Erdiren Bir Sebep Olarak "Yenileme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(3), 1591-1621. https://doi.org/10.15337/suhfd.912664
- TANZI, V. (2013). Tax reform in Latin America: A long-term assessment, *National Tax Journal*, 66(4), 771–792.
- TOSUNER, P. ve DEMİR, A.C. (2009). Vergi Ahlâkının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-15. https://izlik.org/JA62TD99ZD